
VI. Modalități de abordare a culturii politice

George Poede

Aspectele subiective ale politicii au reprezentat un interes legitim în studiile clasice și contemporane ale sociologiei politice. Tocqueville a analizat rolul important jucat de valori, sentimente și simboluri în viața politică engleză, americană și franceză. În celebra sa lucrare *The Liberal Tradition in America*, Louis Hartz a arătat faptul că absența tradiției feudale în Statele Unite ale Americii a condus la un consens larg asupra valorilor liberale, fapt ce a stânjenit dezvoltarea partidelor conservatoare și socialiste.

Asemenea scrieri, interesante în felul lor, erau impregnate de consecințele impactului behaviorist asupra studiilor de sociologie politică. Actualmente, aspectele subiective sunt tratate în mod amplu în literatura politologică dedicată culturii politice, element datorat parțial dezvoltării metodelor și tehnicilor de culegere și analiză cât și reacției negative, atât față de studiile speculative cât și față de cele legal-instituționale ce acreditau ideea potrivit căreia actorii politici și instituțiile se comportă în conformitate cu normele constituționale (Alex Inkeles și Daniel J. Levinson, *National Character. Model Personality and the Social-Cultural System* în Gardner Lindzey (editor), *The Handbook of Social Psychology*, a doua ediție, Reading, Massachusetts, 1969, Maurice L. Farber, *The Analysis of National Character* în N. J. Smelser și W. T. Smelser (editori), *Personality and the Social System*, New York 1963, Gabriel Almond și Sidney Verba, *The Civic Culture*, Princeton, 1963).

Definițiile culturii politice sunt multe și variate. Roy Macridis o tratează ca fiind „scopuri împărtășite în comun și reguli acceptate” (Roy Macridis *Interest Groups in Comparative Analysis Journal of Politics*, XXIII, 1961).

Samuel Beer a considerat cultura politică drept una din variabilele fundamentale ale analizei sistemului politic, cultură formată din valori, credințe și atitudini referitoare la modul de guvernare (S. M. Beer și Adam Ulam, *Patterns of Government*, New York 1958).

Robert Dahl a evidențiat cultura politică ca un factor de explicare a diferitelor modele de opoziție politică, cultură ce cuprinde următoarele elemente:

Cultura politică

- scopuri împărtășite în comun și reguli acceptate
- cultură formată din valori, credințe și atitudini referitoare la modul de guvernare
- legitimitatea conducătorilor și instituțiilor politice

orientări în *modul de rezolvare* a problemelor, orientări față de *acțiuni colective* (de cooperare sau necooperare), orientări față de *sistemul politic* (de supunere sau de înstrăinare), orientări față de alți *oameni* (de încredere sau de neîncredere).

Lucien Pye a fost preocupat în mod deosebit de aspectele culturii politice corelate cu dezvoltarea politică în noile state, cultură a cărei indicatori se leagă de scopul politicii, de modul în care obiectivele se corelează cu mijloacele, de standardele de evaluare a acțiunii politice, de valorile ce stau la baza acesteia.

Definiția lui Finer asupra culturii politice a unei națiuni se concentrează asupra legitimității conducătorilor și instituțiilor politice.

Toate aceste perspective teoretice arată că introducerea și folosirea conceptului de **cultură politică** semnifică un moment important în sociologia politică. Acest concept marchează cooperarea unor discipline diferite ca antropologia, studiile asupra comportamentului, teoria sistemelor, sociologia. După elaborarea sa de către Almond și Verba, conceptul de cultură politică s-a bucurat de o largă acceptare în mediul profesional al sociologilor și politologilor.

În lucrarea *Cultura civică* Gabriel Almond și Sidney Verba se interesează de fundamentele culturale ale democrației. Ei constată că încrederea în viabilitatea sistemului democratic a fost zdruncinată de două ori în cursul secolului al XX-lea. După primul război mondial, revoluția comunistă și apariția fascismului au evidențiat fragilitatea sistemului democratic, iar după 1950 instabilitatea politică a țărilor în curs de dezvoltare a demonstrat dificultățile funcționării democrației într-un context economic și social subdezvoltat. Treptat, apare ideea potrivit căreia transpunerea instituțiilor și a marilor principii ale democrației nu ajunge să conducă la un regim democratic. Pentru aceasta este nevoie de dezvoltarea unor reguli operaționale ale sistemului democratic și anume atitudini politice, norme de comportament, mecanisme de luare a deciziilor, un anumit tip de relații între guvernanți și guvernați. Acest ansamblu cultural este legat de credințe și de un cod de relații personale ce caracterizează o societate la un moment, evoluează destul de lent și se transpun cu dificultăți.

În literatura politologică există **trei mari tradiții de abordare** a acestei problematici.

Prima tradiție se înscrie pe linia descifrării conținutului obligației politice din perspectiva teologică și filosofică și se preocupă de condițiile în care un comportament activ al cetățenilor permite existența unui sistem democratic precum și de calitățile necesare participării politice fără de care instituțiile democratice ar fi confiscate de o oligarhie.

A doua tradiție caută să stabilească o legătură între democrație și alte variabile generale cum ar fi, spre exemplu, nivelul dezvoltării economice.

Lipset și Coleman au analizat raportul dintre dezvoltare și democrație, iar Samuel Huntington în celebra sa lucrare *Political Order in Changing Societies* formalizează în relații destul de complexe corelațiile care s-ar putea stabili între frustrarea socială cauzată de insuficienta dezvoltare economică, participarea politică și instituționalizarea politică.

Multe alte lucrări se axează pe consecințele subdezvoltării în plan social și economic și pe reflexul lor în plan politic exprimat adesea prin tendințe dictatoriale, personale sau militare. Variabila dezvoltare economică nu ajunge să explice de ce democrația este stabilă în unele țări, iar în altele fragilă și permanent amenințată, lipsind se pare această variabilă intermediară care este un fel de virtute civică.

O a treia concepție asupra factorilor culturali pe care o democrație se bazează face trimiteri ample spre domeniul psihosociologiei.

David McClelland în *The Achieving Society* analizează tipurile de valori care trebuie transmise copiilor prin procesul de socializare și care vor favoriza dezvoltarea socio-economică, iar David Lerner examinează empatia ca factor psihologic important în sprijinul structurilor și asociațiilor ce caracterizează un sistem politic dezvoltat (*The Passing of Traditional Society*).

Problematika autorității și a atitudinilor față de aceasta reprezintă un aspect important al culturii politice. În 1950 Adorno publică rezultatele cercetărilor asupra personalității autoritare, iar Harold Lasswell în *Power and Personality* degajă

Problematika autorității și a atitudinilor față de aceasta

calitățile personale ale democratului în mod deosebit cele referitoare la altruism, sociabilitate sau toleranță. Tot în tradiția psihosociologică au fost elaborate studii prin care cultura politică este privită ca un model de cunoaștere, evaluare și comunicare în legătură cu autoritatea politică, element ce explică preocuparea celor ce se axează pe problematika socializării politice, a simbolurilor autorității în cristalizarea atitudinii copiilor față de putere și instituțiile politice. Reprezentanții teoriilor dezvoltării și modernizării politice au argumentat că fuziunea între atitudini moderne și tradiționale față de autoritatea politică este esențială în realizarea unei culturi politice stabile.

O încercare de a explica stabilitatea democratică în termenii autorității se datorează lui Eric Nordlinger în *Democratic Stability and Instability: the French Case*,

(World Politics XVIII (1965). Dimensiunea autorității în cultura politică, în opinia lui Nordlinger, reprezintă o puternică variabilă explicativă în asigurarea stabilității, eficacității și reprezentativității sistemelor democratice din două motive:

- atitudinile elitelor și maselor față de autoritate determină modul în care guvernul percepe echilibrul dintre sarcinile sale de conducere și cele de reprezentare;
- dimensiunea autorității este atât de puternică în cultura politică încât subsumează alți factori, determinând astfel trăsături diferite într-o etapă sau alta a evoluției politice.

Un alt efort de a dezvolta o teorie empirică asupra unei democrații stabile în care variabila autorității este invocată în relațiile socio-politice aparține lui H. Eckstein (*A Theory of Stable Democracy*).

Astfel, modelele de autoritate chiar divergente sunt tolerate atâta timp cât se află în zone îndepărtate de procesul guvernării.

O mare parte din stabilitatea politică britanică este explicabilă, conform opiniei lui Eckstein, prin normele de respect care domină atât viața politică cât și cea socială. În această viziune, instabilitatea regimului de la Weimar este reliefată de prăpastia dintre regulile democratice ale guvernării și autoritarismul prezent în rândul militarilor, birocrăției, partidelor politice sau în cadrul familiilor. Cauza principală a instabilității Republicii de la Weimar este indicată de Eckstein prin aceea că ea impunea o democrație parlamentară într-o societate autoritară.

În opoziție cu aceste modalități de abordare a culturii politice, Almond și Verba caută să identifice componentele acesteia, proces în care au fost influențați în mod imediat de analiza macrosocială realizată de Parsons, Easton și Lipset pe linia tradiției sociologiei americane (Ward, Giddins și Cooley), dar și de analiza micro-contextuală efectuată de Lazarsfeld, Lasswell și de alți reprezentanți ai studiilor comportamentale.

Cultura politică, așa cum a fost prezentată de Almond și Sidney Verba, reprezintă o unitate a abordării macrosociale cu cea microcontextuală. Un prim aspect în formularea culturii politice impune clarificarea orientării psihologice față de obiectele politice așa cum se arată în definiția lui Almond și Verba:

„cultura politică a unei națiuni este distribuția specifică a modelelor de orientare față de obiectele politice care sunt împărtășite de membrii unei națiuni”

(Almond și Verba, *The Civic Culture*, Boston, 1964, p. 13).

Sistemul politic în general, intrările, ieșirile în și din sistem precum și individul pot fi considerate ca **obiecte politice**.

În această viziune există încă două definiții destul de asemănătoare dar cu accente specifice. Una aparține lui Almond și Bingham-Powell în *Comparative Politics: A Developmental Approach* Boston 1966, p. 50:

„Cultura politică este un model de atitudini și orientări individuale față de politic.

Cealaltă este oferită de Lucien Pye în *International Encyclopedia of the Social Science*, vol.12, p. 218:

„Cultura politică este un set de atitudini, credințe și sentimente ce conferă ordine și semnificație procesului politic și care asigură supozițiile fundamentale și regulile ce guvernează comportamentul în sistemul politic”.

Orientarea politico-culturală este interpretată în maniera lui Parsons și Shils, cu alte cuvinte cuprinzând elemente cum ar fi cele cognitive, afective și evaluative. Aceste orientări se aplică celor patru tipuri de obiecte politice:

- **sistemul global** (istorie, organizare constituțională, națiune);
- **intrările sistemului** (structuri, roluri politice, procese de decizie);
- **ieșirile sistemului** (decizii legislative, administrative, jurisdicționale);
- **percepția eu-lui** ca actor în sistem (cunoașterea drepturilor și îndatoririlor, conștiința influenței sale posibile, norme ce fixează judecata politică).

Conexiunile dintre tipurile de orientare și tipurile de obiecte politice marchează tipurile culturii politice așa cum vor reuși să le extragă cei doi autori, Almond și Verba întrucât „cultura politică devine frecvența diferitelor feluri de orientări cognitive, afective și evaluative față de sistemul politic în general, aspectele sale de intrare și ieșire cât și eul ca actor politic” (p. 16). De menționat este faptul că aceste orientări sunt considerate a fi modele culturale transmise prin procesul de socializare politică ce cuprinde stadii diferite și care este format dintr-o serie de componente ce construiesc o structură specifică a personalității.

Almond și Verba disting **trei tipuri de cultură politică**: *parohială, de supunere și de participare*.

- **În cultura politică parohială** nu se manifestă o orientare activă față de sistemul politic și componentele sale fapt datorat unei slabe diferențieri sociale și politice.
- **Cultura politică de supunere** se caracterizează prin orientări specifice față de sistemul politic în general cât și față de ieșirile sale. Aceasta înseamnă că individul recunoaște un sistem politic diferențiat, puterea guvernamentală, fără a fi însă

capabil să o influențeze în vreun fel. Indivizii evaluează ieșirile din sistemul politic fără a interveni în acesta prin intrările specifice. Astfel, cultura politică de supunere implică cetățenii pasivi.

- **Într-o cultură politică participativă** indivizii sunt orientați atât spre ieșirile din sistem cât și spre intrări fapt ce indică participarea individuală la sistemul considerat ca un întreg.

Aceste categorii reprezintă tipuri ideale ce permit o varietate de posibile interconexiuni ce pot descrie mai bine realitatea.

Teoria lui Almond și Verba pornește, printre altele și de la distincția dintre cultură și structură, introducând noțiunea de congruență/incongruență între cultura politică și structura politică. Aceasta înseamnă că în anumite condiții, mai ales de schimbare, orientările cognitive, afective și evaluative pot să nu corespundă stării structurii politice, adică modului în care sistemul politic este organizat și funcționează. Diferitele subtipuri de cultură politică reprezintă, istoric, acest clivaj dintre structură și cultură. În majoritatea țărilor, cultura politică este eterogenă. În fapt, o cultură politică se suprapune peste cea precedentă astfel că vom întâlni elemente parohiale, de supunere și participative, fapt ce conferă caracterul mixt al culturii politice. Diversele sectoare ale populației sunt diferit afectate sau influențate de difuziunea unei noi culturi politice; spre exemplu se poate identifica în același stat, o elită impregnată de o cultură politică de participare în timp ce masa rurală rămâne atașată unei culturi politice parohiale. Mai mult, orientările politice ale oricărui individ se caracterizează printr-un grad mare de complexitate împărțite între supuneri, parohialism și participare. Se relevă astfel că orice cultură politică este mixtă și, departe de a considera această stare de lucruri ca o piedică în calea democrației, majoritatea autorilor o consideră ca un factor de stabilitate.

Cultura civică ideală – aceea care concură la buna funcționare a democrației – este o cultură mixtă care echilibrează armonios cele trei componente. Spre exemplu, un exces de parohialism sau de supunere pune în pericol democrația întrucât cetățenii își ignoră instituțiile sau se mulțumesc să aștepte hotărârile guvernului, refuzând să-și asume responsabilitățile sociale și politice. În același timp, un grad prea mare de participare poate bloca un sistem democratic prin exacerbarea antagonismelor politice și multiplicarea controlului până la paralizia executivului.

